

שמיני עצרת: הנחת תפילין באושוויץ

Category: חגים, שמחת תורה

בזמנים הקשים ביותר ידעו יהודים לשמר את רוח הנשמה היהודית, אל מול סיכונים אדירים. אנו מזכירים בתפילת החג את אברהם שהלך אחרי ה' נגד כל היגיון, ואשר הוריש לבניו את התכונה הזאת.

ליל הסדר במחנה הריכוז

הרב ניסן מאנגעל הוא ניצול שואה. בהזדמנות זו של תפילת יזכור אני רוצה לחלוק אתכם חוויות שאירעו איתו בשהותו במחנה העבודה מעלק שבאוסטריה.

הרשעות באותו מחנה היתה גרועה יותר מהרשעות באושוויץ. יושבי המחנה היו יוצאים לעבודה בשעה חמש לפנות בוקר וחוזרים בשבע בערב. בכל ערב כשהם חזרו למחנה עייפים ותשושים היה מתגלה לנגד עיניהם מחזה מזעזע: עשרות יהודים תלויים על גדר המחנה. הפחד היה איום ונורא, שכן על כל אי-ציות קל הנאצים מיד תלו אנשים.

בכל ערב הם היו מקבלים משהו לאכול ומיד הם היו פונים לישון כשכל גופם כואב ומיוסר מרוב עבודה ועייפות. הם היו נופלים על הדרגש ומיד נרדמים. לילה אחד בבאראק של ניסן מאנגעל עברה השמועה מפה לאוזן: הלילה זה ליל הסדר! בפתע פתאום כל תושבי הבאראק למעלה מאלף יהודים! התיישבו על הדרגשים שלהם והחליטו שצריך לחגוג את החג בכל מחיר ויש לערוך את ה"סדר".

מצות כמובן לא היו, יין גם לא היה בנמצא. הדבר היחידי שהיה להם בשפע רב היה המרור. הם החליטו לכל הפחות לומר את ההגדה. כמובן שלא היתה הגדה בנמצא, אבל כל אחד ניסה את כוחו בכמה קטעים שהוא זכר בעל-פה מתוך ההגדה וכולם אמרו אחריו.

היות שניסן היה הילד הכי קטן בבאראק בסך הכל ילד בן עשר הוא נבחר לשאול את ארבעת הקושיות. הוא שר "מה נשתנה" וכולם שרו אחריו. ניסן גם זכר את תפילת ההלל שאומרים בסוף ההגדה של פסח, וזה היה החלק שהוא תרם ל"סדר" שנערך באותו לילה במחנה. כשהם הגיעו לסוף הטקס הם החלו לשיר את שירי ההגדה.

לפתע נכנס אחד משומרי המחנה והחל לצעוק בקול: "מה קורה פה? מה הרעש הזה? מדוע אתם לא ישנים?!" הוא הרים את נשקו ואיים שאם הוא ישמע שוב רעש הוא ייכנס ויירה בכולם, וכולם נשכבו בשקט.

ברגע שהוא יצא, שוב התיישבו כולם והמשיכו להיזכר ולשיר קטעים מן ההגדה ובסיפורים של

ליל הסדר. כשהשומר נכנס בפעם השנייה כולם נדמו ונשכבו במהירות, הוא המשיך באימויו, אבל אחרי צאתו שוב המשיכו יושבי המחנה לחגוג את ליל הסדר.

כל אסירי הבאראק ידעו היטב את משמעות האיומים הללו. הם ידעו שאין זה איומים בעלמא, שכן אנשי ה-SS היו תולים אנשים ויורים בהם ללא רחמים בכל יום ויום. אבל בכל זאת הם רצו לחגוג את חג הפסח ולציין את ליל הסדר.

מה שמעניין בסיפור הזה ☞ מוסיף ומציין הרב מאנגעל ☞ שהתגובה הטבעית של הרבה מהיהודים בתוך הבאראק היתה צריכה להיות לכאורה הפוכה לחלוטין; הם היו צריכים להתנגד ל"חגיגה" הזאת ולמחות כנגד החוגגים בטענה שהם מעמידים את כולם בסכנה איומה, "אתם רוצים לחגוג את ליל הסדר? בבקשה תעשו זאת בחוץ! אתם מסכנים פה את כולם".

אבל מה שאירע באותו לילה היה מפתיע מאד: במחנה היו יהודים מכל הסוגים ומכל המינים, דתיים, שומרי מסורת, וכאלו שאינם, , ואפילו אתאיסטים. ולמרות הכל כולם ביקשו לחגוג את חג הפסח למרות הסכנה הכרוכה בכך.

הילד הקטן בן העשר זיהה רצון חזק וכביר להמשיך את המסורת היהודית, והרצון הזה עמד מול ההיגיון הבריא. אם נעצור לרגע ונחשוב, על מה בעצם היה להם לחגוג? הלא חג הפסח הוא חג החירות והם היו במצב הרבה יותר גרוע מבני ישראל שהיו עבדים לפרעה במצרים. מכל מקום, היה להם רצון עז להתקשר אל הקב"ה, לקיים מצווה ולחגוג את חג הפסח.

מסירות נפש על תפילין

הרב מאנגעל סיפר סיפור אישי נוסף מימי המלחמה הקשים. בשעה שהם הגיעו לאושוויץ הורו לכולם להתפשט ולהיכנס למקלחות. כשהם יצאו מהמקלחות הם עמדו בתור כדי לקבל את החלוק עם הפסים הכחולים שכל אסירי המחנה לבשו.

אושוויץ לא היה מקום לילדים, את כולם הרגו. רק את המבוגרים שיכלו לנצלם לעבודת פרך השאירו בחיים. למזלו גם הוא ☞ הנער הצעיר ☞ נשלח לעבוד ונשאר לחיות. כשהגיע התור שלו לקבל את החלוק, לא היה בנמצא חלוק במידות שלו כי כולם היו גדולים עליו. בלית ברירה הורה לו איש ה-SS לחזור לאחוריו וללבוש את בגדיו הרגילים. הוא חזר לשם ומצא במקום הר ענק של בגדים, הוא חיטט ופשפש עד שלבסוף מצא את החליפה שהוא לבש ואת הנעליים שלו.

אביו של ניסן היה איש עסקים שבילה זמן רב בנסיעות. הוא נשא בכיסו תדיר זוג תפילין קטנות מאד למקרה שהוא ימצא את עצמו ללא התפילין הרגילות שלו. באותם רגעים שניסן הקטן חיפש את הבגדים שלו הוא החליט בד-בבד לנסות לחפש גם את המכנסיים של אביו. הוא אכן מצא אותם והתפילין הקטנות היו עדיין בכיס. הוא הוציא את התפילין והחביא אותם בכיסו. כשהוא חזר בחזרה לאביו, הוא נתן לו את התפילין, ואביו בכה מרוב התרגשות.

עוף השמיים הוליך את הקול, ובקרוב יהודי המחנה עברה השמועה שלאביו יש זוג תפילין קטנות. במשך כל שעות הלילה היו עומדים עשרות יהודים ומניחים תפילין בסתר (אעפ"י שאין זה זמן תפילין). הם ידעו היטב שכל מי שייתפס עם תפילין יוצא להורג לאלתר, ובכל זאת הם לא יכלו לוותר על קיום המצווה הזאת.

זכור אב נמשך אחר כך כמים

בתפילת מוסף של שמיני עצרת אנחנו מתחילים להתפלל על הגשם, ובהקשר זה אנחנו אומרים תפילה מיוחדת שנקראת "תפלת גשם" שבה אנחנו מזכירים את זכות האבות אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן, ומבקשים מהקב"ה שבזכות אבותינו ייתן לנו גשמי ברכה.

הראשון שאנחנו מזכירים הוא אברהם אבינו. התפילה פותחת במלים "זכור אב נמשך אחר כך כמים" תזכור את האבא אברהם אבינו שנמשך אחר כך כמים. הרבי מסביר את משמעות המלים הללו: כמו שהמים נמשכים והולכים מאליהם בלי צורך לעודד ולדרבן אותם אלא הם מעצמם חודרים לכל מקום כך גם אברהם אבינו זכה מעצמו לאהבה נפלאה ועמוקה לה, חרף עשרת הניסיונות שהוא חווה. כל אחד מהניסיונות הללו בנפרד יכול להוות סיבה מספיק טובה כדי לוותר על הקשר שלו עם הקב"ה, ובכל זאת נגד כל ההיגיון הוא "נמשך אחר כך כמים", ככל שגברו הניסיונות כך התחזקה אהבתו לה, היפך הטבע לגמרי.

אברהם נקרא בשם "אבינו" משום שהוא הוריש לנו, לכל אחד ואחד מבני ישראל בכל הדורות, את הטבע העמוק הזה להימשך אחרי הקב"ה גם כאשר הדבר נוגד את כל כללי ההיגיון. ואת התכונה הזאת ראו בגלוי שם בתוך התופת הנוראה באושוויץ.

אנו עומדים כעת לפני תפילת 'זכור'. הרבה מהנוכחים כאן בבית הכנסת מקפידים על שמירת תורה ומצוות לעתים אף יותר מההורים שלהם. לעתים יש טענות כלפי ההורים על כך שהם לא העניקו לילדיהם חינוך יהודי יותר, על כך שהם לא לקחו אותם לבית הכנסת ולא שלחו אותם לבית ספר יהודי ולא הראו להם כיצד מדליקים נרות שבת וכו' וכו'.

עלינו לזכור שייתכן אמנם שהם לא היו שומרי מסורת באותה מידה כפי שאנחנו היום עושים זאת. אבל אסור לנו לשכוח שהם אלו שגידלו ילדים עם אהבה עמוקה ליהדות ועם פתיחות לשמוע וללמוד יותר מהמסורת שלנו. הם אלו שזרעו את האהבה הזאת עמוק בתוך ליבנו ונתנו לנו את הכוח והרצון לעשות את השינויים המשמעותיים הללו בחיינו האישיים ולקיים מצוות שאולי הם עצמם לא קיימו בפועל. ולכן ברגעים הללו שאנחנו מתאחדים איתם, עלינו לזכור שבסופו של דבר הכול בזכותם.